

Maria Aurèlia Capmany: la llengua catalana com a eina

Agnès Toda i Bonet

enguany també celebrem el centenari del naixement de Maria Aurèlia Capmany, una dona que va voler-se fer a ella mateixa malgrat que els cànons de l'època no li ho permetien —l'època que va viure d'adult, no l'època per la qual l'havien educada a l'Institut Escola, de joveneta. I és que l'havien preparada per a un món ple de llibertats i de sobte topa amb un de ben diferent, en què la repressió és l'emblema. Per tant, educada per a una societat que no és la que va trobar, pot acotar el cap —com tants i tants altres— o pot intentar erigir-lo tan alt com pugui, malgrat saber que no era una tasca fàcil, però tenint en compte que ella podria servir d'exemple, que ella podria aplanar el camí —com deixen clar que volen fer els escriptors

de *Cita de narradors*: Joan Perucho, Manuel de Pedrolo, Jordi Sarsanedas, Josep M. Espinàs i la mateixa Maria Aurèlia Capmany, l'única dona. Així que opta per no tenir por, o si més no per

tenir les coses ben clares i lluitar en contra d'allò que no li semblava just. En *El cel no és transparent*, semblantment al seu cas, fa dir a la Maria: «M'ha calgut destruir tot allò que m'havien ensenyat; m'ha calgut fer-me de nou d'una manera que no em van ensenyar a ésser. Després m'he limitat a actuar al més rectament possible» (Capmany 1996: 496).

Davant la situació en què es troba, no pot ni sap ni vol quedar-se de mans plegades veient la injustícia que plana a tot drap i a tot arreu; no vol ser-ne còmplice —i no fer res era, en última instància, ser-ne còmplice. Capmany es manté fidel als seus principis i actua en conseqüència. Agafa la llengua com a arma i comença a fer-se-la seva, sobre paper, en xerrades... Segons Agustí Pons, devia considerar que aquesta era la seva militància més efectiva (Pons 2017: 337). I d'aquí, apunta Francesc Foguet, sembla que n'acabarà derivant el seu compromís polític (Foguet, 2018: 35). Ella és producte del moment en què els escriptors s'engatgen, es comprometen, i el seu compromís esdevé triple, també, com en el cas de Maria-Mercè Marçal: amb el seu poble, amb la seva classe i amb el seu

gènere. I el compromís amb el seu poble la porta no sols a optar per escriure en català i, a més, intentar fer-ho legalment, malgrat la censura, l'opressió i la prohibició del franquisme; sinó també a fer-ho amb clara consciència lingüística, preocupant-se per la llengua que feia servir.

D'aquí que, a vegades, s'empelti de la llengua més col·loquial —com a llegat patern o de l'avi, en podríem dir—, com es pot observar clarament en les seves *Varietats*; però també conrea altres tipus de llengua i se'n preocupa cansadament, perquè sap que ella, com Espriu —el seu admirat Espriu, de qui precisament va parlar en relació amb la llengua en comentar

la *Primera història d'Esther*: «No hi ha llenguatge críptic en Espriu, ni sentits equívocs, ni valors translatus, ni significacions arcaïques, les paraules tenen exactament el sentit que trobarem, si ens

donem la pena de buscar-les, en el diccionari normatiu» (Capmany 1972: 115)—, també ha nascut —o així s'ha fet a ella mateixa— per «salvar-nos els mots» i vol reeixir en l'empresa; salvar la llengua —en termes genèrics, incloent-hi tots els registres i les diferents possibilitats.

En *Un lloc entre els morts* ens diu que el castellà «és la llengua que es cotitza» (Capmany 1998: 663). Ella, doncs—que es troba immersa en aquesta situació, en què el castellà és la llengua de prestigi i el català la llengua, en tot cas, perseguida—, pretén recupear per a la seva llengua (i la seva literatura) l'antiga efervescència. Vol portar-nos de nou l'esperança a les mans, al cor; «tanta derrota i misèria devia produir [...] una esperança il·limitada» (Capmany 1994: 186), diu en *El gust de la pols*, i aquesta devia ser la seva pròpia situació; lluny de deixar-se engolir pel pou fosc del franquisme, renéixer de les cendres amb la utopia com a horitzó.

En *Un lloc entre els morts*, també, pregunta: «Què deu ser més dur, Carolina, l'exili de fora o l'exili de dins?»

El seu compromís esdevé triple: amb el seu poble, amb la seva classe i amb el seu gènere.

(5: 665). Capmany va optar per viure l'exili des de dins, va optar per quedar-se —malgrat la persecució que hi regnava— i des de dins lluitar en contra d'allò que es pretenia: anorrear la cultura catalana (i aquí el calaix és ben ample, perquè tot hi cabia i, per tant, també tot era apte a l'hora d'anar-hi en contra, des de l'acte més senzill i concret, a un altre de més complex i ampli; calia enginy i coratge, i ella se n'amara).

És cert, però, també, que va anar nord enllà —«on diuen que la gent és neta i noble, culta, rica» (Espriu)— per agafar aire fresc, però no s'hi va quedar. Va anar-se'n a París i en va tornar carregada de l'esperit existencialista que, precisament, tant compromís reclamava, davant un món tacat de sang i de dolor, en què l'existència esdevenia absurda perquè s'havia mostrat la mala fe humana a l'engròs i ella, com els existencialistes, pretén infondre esperança, lluitar contra la pèrdua d'identitat que l'alienació —i qui diu alienació, diu dictadura, absolutisme...— imperant perseguia com a objectiu per tal de fer callar veus dissonants i contràries a allò que alguns —no pas tots, potser tampoc no pas la majoria, però sí els qui es van alçar en contra de la democràcia— pretenien. Pretén demostrar, doncs, aquella llibertat total tan pròpia d'aquest esperit filosòfic i aquella possibilitat d'elecció —que hi era, malgrat que podia estar molt amagada. El Quim de *Quim/Quima* ens ho expressa clarament: «vaig trobar que era molt ben pensat protestar, encara que només sigui per reclamar el dret a viure com cal» (Capmany 1995: 117); «El que cal és decidir-te, saber exactament per què vius» (Capmany 1995: 118). Ella, la Maria Aurèlia, ho té clar, s'hi dedica amb totes les seves forces i el seu *savoir faire*, tossuda i tenaç. Ara només li cal fer-ho explícit per si algú més es vol sumar a la seva causa, en esbombar-la als quatre vents i fer que la gent s'adoni que «som molts més dels que ells volen i diuen», en paraules de Raimon.

D'altra banda, que ella és conscient de la importància de la llengua que utilitza com a eina en la seva tasca com a escriptora, ho prova el cas, per exemple, del títol d'una de les seves obres, *Necessitem morir*, que li va comportar certa polèmica per si el «necessitar» era correcte, ja que en català tenim el verb «caldre» potser més precís. Ella, però, havia tret el títol d'un vers de Salvat-Papasseit —«perquè per tornar a néixer necessitem morir»—, amb voluntat no sols d'apostar per la llengua sinó, de retruc, també pels seus escriptors, volgudament i tossudament silenciats; però també volgudament i tossudament salvats

—i valgui la redundància, en aquest cas, de (cog)nom i adjectiu (Mallafre *et al.* 2002).

Les seves obres, a partir d'aquí, no solament són plenes d'un exquisit treball lingüístic que pretén aportar models per a cada tipus de subgènere literari que conrea, sinó que també són plenes de missatges contundents i ideològicament dirigits. Així, la Rosa de *L'altra ciutat* ens diu que «era catalana, i no podia ser res més. Perquè pensava en català, resava en català i comptava en català i a través de les paraules catalanes venia el món al seu pensament» (Capmany 1993: 159). Unes paraules que podríem aplicar a la mateixa

«Vaig trobar que era molt ben pensat protestar, encara que només sigui per reclamar el dret a viure com cal».

Maria Aurèlia Capmany, sobretot si tenim en compte que a Pasqual Maragall li explica que ella era absolutament monolingüe, que «a l'escola m'ensenyaven en català i encara vaig atrapar abans de la guerra un curs

a la Universitat Autònoma, en català. El castellà, l'estudiava amb tot l'interès del món, però no era pas la meua llengua» (Capmany 1997: 315).

Anne Charlon exposa que, en el cas de Maria Aurèlia Capmany, refermar-se en el català, «escriure en català

Arxiu fotogràfic de la família Capmany

va ser, en un principi, la manera d'expressar el malestar i la disconformitat davant el món en el qual li tocava viure en endavant. Però era, també, una afirmació: afirmació de la capacitat de la dona per a superar les trabes [sic] que li imposaven, per a acomplir d'altres tasques que les de la llar i fer-ho tan bé com els homes; afirmació de la identitat catalana» (1993: 42). La llengua catalana, per tant, era la seva eina; però no li valia qualsevol eina. Aquella eina, ella la volia tan robusta com ho havia estat. Per això, l'any 1966, en fer un balanç de la situació de la llengua dins *Presència* se'n preocupa i expressa que es tracta

d'un any «d'esperances fallides. El català, si bé ha deixat de ser una llengua condemnada, [...] continua essent una llengua segregada: continua absent de les escoles, de la TV, de la ràdio, dels diaris» (extret de: Pla i Barbero 1995: 65). La preocupació per la llengua, per tant, no la deixa de petja, i és tothora perquè, en definitiva, com s'ha vist, és la preocupació per la seva identitat, per les llibertats que li són vilment preses.

És en aquest sentit, el d'inquietud lingüística, que cal entendre la seva tasca com a traductora, també. Busca acostar a la llengua catalana allò que s'estava fent a fora com a model per a futurs escriptors i com a mostra que el català era hàbil en diferents registres, que no tenia límits; fet i fet, com qualsevol altra llengua —tot i que pretenien relegar-nos-la a la llar i hi podia haver qui realment es pensés que només era apta en aquest entorn.

Busca acostar a la llengua catalana allò que s'estava fent a fora com a model per a futurs escriptors i com a mostra que el català era hàbil en diferents registres.

Per això, Josep M. Llompart destaca en *Cartes imperitines de dona a dona*: «la magnífica escriptora, la ciutadana coratjosa i tenaç, la catalana del tot lliurada a l'exercici de la catalanitat, finestra oberta a tots els problemes del nostre espai i del nostre temps: l'alliberament d'una cultura perseguida a mort, l'alliberament de la classe treballadora, l'alliberament de la dona. Una mateixa i indescribable lluita, al capdavant. I la lluita, també, pel propi art, per aqueix ofici de novel·lista que amb vocació tan profunda, tan responsable, saberes assumir» (Capmany 1996: 180). D'altra banda, Xavier Padullés (2001: 12)

subratlla, semblantment: «El seu compromís amb la societat, la cultura catalana (sempre reivindicada des dels seus textos) i la llengua, [...] en uns anys en què la cultura catalana vivia una època de moltes urgències històriques.» I, al seu torn, Joan Casas expressa que Maria Aurèlia Capmany «en aquest país representa una icona cultural, un referent generacional» (Briguglia 2011: 268).

Maria Aurèlia Capmany s'erigeix, doncs, com a escriptora compromesa, un compromís que passa per la llengua i es fa extensible i que, en última instància, clama llibertat per tots els porus. No vol que la seva existència ni la del seu poble quedi en mans d'aquells que ens volen mesells, colonitzats i subjugats; no vol esdevenir ciutadana de segona, ni ella ni la seva gent. I malda per canviar-ho, per començar a construir una altra història, una història, però, que sols és possible amb la complicitat dels altres. I aquí som!

100

Maria Aurèlia Capmany